

Revisiun parziala da la Lescha davart ils dretgs politics (LDPC; DG 150.100)

**(Simplificaziun da la procedura electorala en il chantun Grischun
per las elecziuns chantunalas e regiunalas da maiorz a l'urna:
cedels electorals per far ina crusch)**

Rapport explicativ

Cuira, schaner 2024

Cuntegn

1	Situaziun da partenza	3
1.1	Impuls per la revisiun.....	3
1.2	Dretg vertent.....	3
1.3	Situaziun en auters chantuns	4
1.4	Avantatgs dal cedel electoral per far ina crusch	4
2	Finamiras da la revisiun	4
3	Tratgs fundamentals dal project da revisiun.....	5
3.1	Stgalim da norma	5
3.2	Integraziun en l'urden giuridic existent	6
3.3	Cuntegn da la regulaziun.....	6
4	Remartgas davart las singulas disposiziuns	6
5	Consequenzas finanzialas e persunalas.....	10
6	Buna legislaziun	10
7	Plan da termins	11

1 Situaziun da partenza

1.1 Impuls per la revisiun

Cun l'incumbensa da la fracziun da la PBD dals 23 d'october 2018 concernent ina simplificaziun da la procedura electorala per uffizis da l'executiva e da la legislativa dal chantun Grischun è la Regenza vegnida incumbensada da simplifitgar l'elecziun en scrit cun in sistem per far ina crusch tar il num da las candidatas e dals candidats giavischads, quai per las elecziuns da la Regenza grischuna, dal Cussegl grond, da las dretgiras regiunalas e dal Cussegl dals chantuns (da quel temp tut elecziuns da maiorz). I dueva vegnir introducì in sistem per eleger en scrit las candidatas ed ils candidats e quest sistem dueva esser accordà cun il e-voting. Sin cedels electorals prestampads duevan ils nums da las candidatas e dals candidats mo pli vegnir marcads cun ina crusch. La Regenza ha proponì d'acceptar l'incumbensa (CR 2018/1063 dals 18 da december 2018). Ils 12 da favrer 2019 ha il Cussegl grond approvà l'incumbensa cun 97 cunter 19 vuschs ed 1 abstenziun (PCG 4 I 2018/2019, p. 744 ss.).

En la sessiun d'avust 2013 aveva il Cussegl grond refusà mo per pauc in project cumparegliabel en la votaziun finala (cf. missiva carnet nr. 4/2013-214, p. 101 ss.; PCG 1 I 2013/2014, p. 10, 35 e 62). En il fratemp èn las relaziuns giuridicas ed effectivas per introducir in cedel electoral per far ina crusch sa midadas essenzialmain. Tras la revisiun parziala da la Lescha davart ils dretgs politics en il chantun Grischun (LDPC; DG 150.100) dals 12 da favrer 2018 eran numnadain vegnidas stgaffidas las basas giuridicas per il e-voting, ensemen cun ina procedura d'annunzia obligatorica per elecziuns da maiorz a l'urna (cf. latiers er las explicaziuns sut la cifra 2).

1.2 Dretg vertent

Per las **elecziuns da maiorz** chantunalas (Regenza e Cussegl dals chantuns) sco er per las elecziuns da las dretgiras regiunalas (sch'i na dat betg elecziuns taciturnas) survegnan las persunas cun dretg d'eleger – tenor l'urden vertent – cedels electorals cun tantas lingias vidas, sco quai ch'i èn d'occupar sezs. Ellas exerciteschan lur dretg d'eleger cun scriver persunalmain a maun ils nums da las persunas sin ils cedels electorals consegnads (cf. art. 27 LDPC).

En il fratemp vegn il Cussegl grond elegì tenor las reglas da la **procedura electorala da proporz** (l'emprima giada è quai stà il cas l'onn 2022). Las elecziuns dal

Cussegl grond n'èn pia betg object da la revisiun qua avant maun (cf. art. 27 al. 2 da la Constituziun chantunala (CC; DG 110.100).

1.3 Situaziun en auters chantuns

Sco emprim chantun en Svizra aveva il chantun Son Gagl introducì per il 1. da schaner 2007 ina procedura cun in cedel electoral per far ina crusch. En il fratemp vegn questa procedura applitgada en ulteriurs chantuns (Basilea-Citad, Sviz).

1.4 Avantatgs dal cedel electoral per far ina crusch

Tenor l'avis da la maioritad dal Cussegl grond e tenor l'avis da la Regenza ha il cedel electoral per far ina crusch plirs avantatgs impurtants: Per las electuras ed ils electurs vegn la trasparenza areguard las personas che candideschan meglierada considerablmain, tras quai ch'ils nums da las candidatas e dals candidats èn prestampads sin il cedel electoral. L'expressiun da la vusch vegn plinavant simplifitgada tras il sistem da far ina crusch. Ed il privel ch'ina vusch na po betg vegnir attribuida cleramain (per tgi vala ina vusch?), vegn reducì. Uschia vegn er simplifitgada la procedura da dumbraziun per las vischnancas e la finala vegn augmentada la garanzia, ch'il resultat vegn eruì correctamain. Quests avantatgs predomineschan tut en tut ils dischavantatgs che la produenziun dals cedels electorals è in pau pli complexa e pli chara e ch'i resulta in tschert squitsch da termins, perquai ch'ils cedels electorals pon vegnir stampads pir, cura che tut las candidatas ed ils candidats èn registrads definitivamain, sco er il dischavantatg ch'i resulta eventualmain dapli lavur per pachetar e trametter il material electoral, perquai ch'ils novs cedels electorals han in format pli grond.

2 Finamiras da la revisiun

La Regenza grischuna, las dretgiras regionalas (sch'i na dat betg elecziuns taciturnas) ed il Cussegl dals chantuns duain vegnir elegids en l'avegnir cun in *cedel electoral per far ina crusch*. Per quest intent dovri ina procedura d'annunzia per las candidatas ed ils candidats sco er in cedel electoral prestampà per las personas cun dretg d'eleger.

Cun la revisiun parziala da la LDPC dals 12 da favrer 2018 èn vegnidas stgaffidas – sin il stgalim da la lescha – las basas giuridicas chantunalas per pudair introducir il e-voting sco terz chanal da votaziun ordinari (cf. PCG 4 I 2017/2018, p. 551 ss., 594 ss.; eFUC 00.022.481). Questa revisiun ha tranter auter er previs ina

procedura d'annunzia obligatorica per las elecziuns da maiorz a l'urna. Latiers tutgan en spezial las elecziuns da la Regenza, dal Cussegl dals chantuns e da las dretgiras regionalas. Elegiblas èn mo pli persunas ch'èn vegnidas proponidas valaivlamain. Pervia da l'interruptiun tar l'introducziun dad e-voting aveva la Regenza suspendì l'entrada en vigur da questas basas giuridicas. Suentar che la Confederaziun ed ils chantuns han reprimì il manaschi d'emprova dad e-voting, ed en vista al fatg, che l'emprima votaziun electronica en il Grischun è prevista l'onn 2024, ha la Regenza però mess en vigur las basas giuridicas menziunadas per il 1. da schaner 2024. Tras ina revisiun parziala da l'Ordinaziun davart ils dretgs politics en il chantun Grischun (ODPC; DG 150.200) ha la Regenza decretà a medem temp disposiziuns executivas per il e-voting e per la procedura d'annunzia en cas d'elecziuns da maiorz (cf. latiers CR 643/2023 dals 15 d'avust 2023). Uschia èn er sa midadas las premissas per introducir cedels electorals per far ina crusch. Pervia da la nova procedura d'annunzia obligatorica èn las candidatas ed ils candidats registrads definitivamain. Perquai pon tut lur numms vegnir prestampads sin ils cedels electorals per far ina crusch.

Per las elecziuns da las dretgiras regionalas vala la procedura d'annunzia gia dapi l'introducziun da las elecziuns taciturnas l'onn 2012 (cf. art. 19a ss. LDPC). Er qua sto il cedel electoral per far ina crusch dentant anc vegnir introduci.

Per realisar l'incumbensa da la fracziun da la PBD na dovri pia naginas ulteriuras regulaziuns per la procedura d'annunzia. Percunter dovri novas reglas davart il cuntegn, per emplenir il cedel electoral sco er concernent la nunvalaivladad dal cedel electoral e la nunvalaivladad da las singulas vuschs.

Il sistem dal cedel electoral per far ina crusch sto esser uschè simpel sco pussaivel e satisfacer a las pretensiuns che resultan da la libertad d'eleger.

3 Tratgs fundamentals dal project da revisiun

3.1 Stgalim da norma

Las furmas da votar èn regladas en ils art. 25 ss. LDPC; la Constituziun chantunala na cuntegna naginas disposiziuns en quest regard. Cler èsi, ch'ils princips da la votaziun cun in cedel electoral per far ina crusch ston vegnir reglads en ina **lescha formala**, perquai che questas regulaziuns èn da qualifitgar sco disposiziuns impurtantas en il senn da l'art. 31 al. 1 CC.

3.2 Integraziun en l'urden giuridic existent

Las regulaziuns (impurtantas) da la votaziun cun in cedel electoral per far ina crusch duain vegnir integradas en la Lescha davart ils dretgs politics en il chantun Grischun. Per quest intent ston vegnir adattadas resp. cumplettadas las disposiziuns existentas davart il cedel da votar resp. davart il cedel electoral (cf. art. 27, 34 e 35 LDPC). In ulteriur basegn da regulaziun sin il stgalim da l'ordinaziun (Ordinaziun davart ils dretgs politics en il chantun Grischun [ODPC; DG 150.200]) na para actualmain betg d'esser necessari.

3.3 Cuntegn da la regulaziun

Per introducir il cedel electoral per far ina crusch ston vegnir reglads en spezial ils suandants puncts:

- furma e cuntegn dals cedels da votar e dals cedels electorals → *art. 27 sboz LDPC*
- emplenir ils cedels da votar ed ils cedels electorals → *art. 27a sboz LDPC*
- definiziun da cedels electorals u cedels da votar vids sco er da vuschs vidas → *art. 33 sboz LDPC*
- nunvalaivladad da cedels electorals en cas d'elecziuns → *art. 34 al. 1bis sboz LDPC*
- regla subsidiara da nunvalaivladad per elecziuns communalas cun cedels electorals convenziunals → *art. 35 sboz LDPC*

4 Remartgas davart las singulas disposiziuns

Art. 27 Cedels da votar e cedels electorals
1. cuntegn

¹ Per votaziuns sur d'ina chaussa cuntegna il cedel da votar la dumonda da votaziun ed il spazi per dar la resposta.

² Per las elecziuns chantunalas e regiunalas da maiorz cuntegna il cedel electoral:

- a) cun ina numeraziun cuntinuanta, ils nums e prenums da las candidatas e dals candidats che figureschan sin las propostas electoralas valaivlas, l'emprim quellas e quels ch'eran gia en uffizi, lura las novas ed ils novs, e quai mintgamai en successiun alfabetica; plinavant las ulteriuras indicaziuns davart las candidatas ed ils candidats (annada, professiun, domicil ed eventualmain appartegnientscha ad ina partida u ad ina gruppaziun);
- b) davant mintga num in champ per far ina crusch.

Sin il cedel electoral sto vegnir fixada la successiun da las candidatas e dals candidats. Proponida vegn ina successiun *alfabetica*, ch'enumerescha l'emprim ils nums ed ils prenums da las persunas ch'eran gia en uffizi e lura ils nums ed ils prenums da las persunas che candideschan da nov. Uschia vegni procurà per urden e survesaivladad e per las persunas cun dretg d'eleger èsi pli facil da chattar las candidatas ed ils candidats. A mintga candidata e candidat duain plinavant vegnir aggiuntadas las suandantas indicaziuns: annada, professiun, domicil ed eventualmain appartegnientscha ad ina partida u ad ina gruppaziun.

La successiun alfabetica proponida è transparenta e persvada er areguard ils aspects da l'egualitad da las schanzas, da la simpladad e da la svelta disponibladad.

Art. 27a 2. emplenir

¹ Per la votaziun ston vegnir duvrads ils cedels da votar ed ils cedels electorals uffizials.

² Ils cedels da votar ed ils cedels electorals ston vegnir emplenids respectivamain midads persunalmain ed a maun. L'artitgel 25 alinea 2 resta resalvà.

³ Per la votaziun cun ils cedels electorals da las elecziuns chantunalas e regiunalas da maiorz sto vegnir fatga ina crusch (x) en il champ previs davant ils nums prestampads da las candidatas e dals candidats. Sch'i vegn fatga ina crusch davant il num d'ina persuna proponida e sche quest num vegn a medem temp stritgà, na vegn la vusch betg quintada.

Ils al. 1 e 2 correspundan als al. 1 e 2 dal vegl art. 27 LDPC. En l'al. 3 vegni fixà da nov, che la vusch vegn dada – en cas d'elecziuns da maiorz – cun far ina crusch en il champ previs davant in num prestampà d'ina candidata u d'in candidat. Mo lura è la vusch valaivla. En la segunda frasa vegni precisà, ch'ina vusch na vegn betg quintada, sch'igl è bain vegnida fatga ina crusch davant il num, ma sche quest num è a medem temp vegnì stritgà.

Art. 33 3. cedels electorals u cedels da votar vids, vuschs vidas

¹ Cedels electorals da las elecziuns chantunalas e regiunalas da maiorz valan sco vids, sch'i n'è vegnì scrit in summa nagut sin els.

² Cedels da votar valan sco vids, sch'els na cuntegnan nagina resposta a la dumonda ch'è vegnida sutmesssa a la votaziun. Sch'in cedel da votar cuntegna pliras dumondas, valan las dumondas betg respundidas sco vuschs vidas.

La definiziun vertenta dal cedel electoral vid (= cedel electoral che na cuntegna nagins nums) sto vegnir adattada per il nov cedel electoral per far ina crusch, perquai che tal cuntegna gia nums prestampads. Questa disposiziun sto correspunder a la regulaziun

dals cedels electorals nunvalaivels. La definiziun dals cedels electorals vids e la definiziun dals cedels electorals nunvalaivels ston vegnir accordadas ina cun l'otra. Mintga cedel electoral sto pudair vegnir attribui senza dubis ad ina da las trais categorias «vid», «nunvalaivel» u «valaivel».

La regulaziun proponida cuntegna – sco fin ussa – ina stretga definiziun dal cedel electoral vid: Sco cedels electorals vids valan cedels electorals prestampads che n'èn betg vegnids emplenids. En il chantun Basilea-Citad valan cedels electorals er sco vids, sche tut ils numms cruschads èn puspè vegnids stritgads (§ 20 Wahlgesetz, SG 132.100). Da questa extensiun poi vegnir desistì. Sin basa da l'art. 34 al. 1 lit. d LDPC ston tals cedels electorals vegnir considerads sco nunvalaivels, perquai ch'els na mussan betg ina clera voluntad da l'electura u da l'electur.

Art. 34 4. cedels electorals u cedels da votar nunvalaivels

^{1bis} Tar elecziuns chantunalas e regiunalas da maiorz èn cedels electorals er nunvalaivels, sch'il dumber da cruschs fatgas davant ils numms surpassa il dumber da persunas che pon vegnir elegidas.

Ils motifs generals da nunvalaivladad tenor l'art. 34 al. 1 LDPC ston vegnir completads cun in al. 1bis per ils cedels electorals per far ina crusch. Tenor la regulaziun actuala èn cedels electorals valaivels, sch'els cuntegnan dapli numms valaivels che quai ch'i èn d'occupar sez. Il biro electoral sto dentant stritgar las vuschs resp. ils numms da memia, e quai da sutensi e da dretga a sanestra (cf. art. 35 al. 2 LDPC). Questa regulaziun da stritgada dischavantagiass dentant sistematicamain las candidatas ed ils candidats che figureschan giusum la glista. Perquai èsi da prevair che l'entir cedel electoral è nunvalaivel, sch'el cuntegna memia bleras cruschs, q.v.d. dapli cruschs che sez ch'èn d'occupar resp. che persunas ch'èn d'eleger. La medema regulaziun enconuschan er auters chantuns che utiliseschan cedels electorals per far ina crusch (cf. Basilea-Citad: § 18 al. 1 lit. e Wahlgesetz, SG/BS 132.100; Son Gagl: art. 82 al. 1 lit. d cifra 2 WAG, sSG 125.3; Sviz: § 37 al. 2 WAG, SRSZ).

Art. 35 5. vuschs nunvalaivlas tar elecziuns communalas da maiorz senza cedels electorals per far ina crusch

¹ Per elecziuns communalas da maiorz senza cedels electorals per far ina crusch valan, areguard la nunvalaivladad da vuschs, las regulaziuns da l'alineia 2 e da l'alineia 3 qua sutvart, nun ch'il dretg communal prescriviva insatge auter.

² Ina vusch è nunvalaivla, sch'ella:

- a) vegn dada ad ina persuna che na po betg vegnir elegida;
- b) vegn dada ad ina persuna ch'è gia menziunada sin il medem cedel electoral (cumulaziun);
- c) lascha avert dubis motivads, per tgi ch'ella vala.

³ Sch'in cedel electoral cuntogna dapli nums valaivels che persunas che pon vegnir elegidas, èn las vuschs da memia nunvalaivlas. Ils nums vegnan stritgads da sut ensi e da dretga a sanestra.

En l'avegnir vegnan utilisads cedels electorals per far ina crusch per tut las elecziuns da maiorz ch'èn regladas (directamain) en la LDPC (Regenza, Cussegl dals chantuns, dretgiras regiunalas) (cf. art. 27 al. 2 sboz LDPC). Il vegl art. 35 LDPC, che regla la nunvalaivladad da singulas vuschs, daventa pia obsolet per questas elecziuns. La vusch vegn dada da nov cun far ina crusch sin il cedel electoral en il champ previs davant ils nums prestampads da las candidatas e dals candidats. Ils cas da nunvalaivladad tenor l'art. 35 al. 1 lit. a fin c LDPC (persuna betg elegibla; cumulaziun d'ina persuna; dubis, per tgi che la vusch vala) na pon perquai betg pli capitar en questa moda: Sin il cedel electoral figureschan mo candidatas e candidats elegibels, e mintga persuna è enumerada mo ina giada. Plinavant è mintga persuna identifitgada cleramain. Cun il nov cedel electoral daventan plinavant er obsoletas las reglas da stritgada da l'art. 35 al. 2 LDPC, che vegnan applitgadas, sch'in cedel electoral cuntogna dapli nums valaivels che quai ch'i èn d'eleger persunas. Tar il cedel electoral per far ina crusch vegn numnadamain applitgada la regla specifica da nunvalaivladad tenor l'art. 34 al. 1bis sboz LDPC en cas da vuschs da memia, pia sch'i èn vegnids cruschads dapli nums che quai ch'i èn d'eleger persunas. En in tal cas è l'entir cedel electoral nunvalaivel (guardar qua survart).

Per las elecziuns communalas da maiorz a l'urna u er per las elecziuns (da maiorz) en scrit a la radunanza communal decidan vinavant las vischnancas, tge gener da cedels electorals ch'ellas vulan utilisar. Ins po partir dal fatg ch'il cedel electoral d'enfin ussa per scrire si a maun las persunas, a las qualas ins vul dar la vusch, vegn anc a vegnir duvrà frequentamain sin quest plaun politic. Tar quests cedels electorals pon vinavant resultar cas da vuschs nunvalaivlas, ch'èn reglads en l'art. 35 LDPC. En il sector da las reglas proceduralas politicas na renvieschan bleras vischnancas dentant betg ad atgnas disposiziuns, mabain directamain a la LDPC. I po er esser che las

disposiziuns da la LDPC vegnan applitgadas subsidiarmain confurm al senn sin basa da l'art. 1 al. 3 LDPC, sch'il dretg communal na prescriba nagut. Sche l'art. 35 LDPC vegniss abolì, na fiss l'applicaziun subsidiara da questas reglas da nunvalaivladad e da stritgada dentant betg pli pussaivla per elecziuns communalas. Per impedir che las vischnancas, che n'utiliseschan nagins cedels electorals per far ina crusch, stuessan sezzas prevair en l'avegnir disposiziuns correspudentas en il dretg communal, duai l'art. 35 sboz LDPC vegnir concepì sin plaun chantunal sco regulaziun communalada subsidiara cun il cuntegn vertent da l'art. 35 LDPC.

5 Consequenzas finanzialas e persunalas

Tras ils novs cedels electorals resultan dapli custs e dapli lavur per il chantun e per las dretgiras regiunalas en connex cun las elecziuns. Uschia vegnan a s'augmentar ils custs per stampar ils cedels electorals, perquai che lur concepziun formala è pli cumplexa e perquai che l'augment dal basegn da spazi, en spezial pervia da l'instrucziun trilingua necessaria, pretenda er in format pli grond (fin ussa A6). Eventualmain dovri er in carnet electoral, analogamain a las elecziuns da proporz. En quest connex vegnan anc examinadas differentas pussaivladads da soluziun (exempels per cedels electorals correspundents en l'agiunta). Pervia da la nova procedura d'annunzia vegn er la lavur administrativa a s'augmentar envers oz. Quest augment da lavur sto vegnir liquidà da la Chanzlia chantunala cun las resursas persunalas existentas. Per las dretgiras regiunalas duessi percunter dar paucas midadas en quest connex. Per las elecziuns da las dretgiras regiunalas exista numnadamain gia ina procedura d'annunzia. La midada dal format dals novs cedels electorals vegn er a chaschunar in pau dapli lavur per las vischnancas, quai per pachetar e consegnar il material electoral.

6 Buna legislaziun

Ils princips da la «buna legislaziun» tenor las prescripziuns da la Regenza (cf. conclus da la Regenza dals 16 da november 2010, prot. nr. 1070/2010) vegnan observads en quest project da revisiun.

7 Plan da termins

La Regenza vegn probablamain a deliberar il schaner 2025 la missiva per mauns dal Cussegl grond. En il Cussegl grond è la debatta davart il project previsa per la sessiun d'avrigl 2025. Plinavant èsi planisà da metter en vigur la revisiun parziala da la LDPC per il 1. da schaner 2026, suenter la scadenza dal termin da referendum. Uschia po il nov cedel electoral per far ina crusch vegnir utilisà per l'emprima giada per las elecziuns da renovaziun da la Regenza il zercladur 2026.